

ση τῆς δημιουργίας καί ἐξηγεῖ ὅτι ἡ ὑπεύθυνη πράξη εἶναι ἓνα τόλμημα πού μπορεῖ νά βρεῖ μεταφυσική δικαίωση στό ἀπαύγασμα τῆς βεβαιότητας τῆς πίστεως. Ἄλλά ἡ θρησκευτική πίστη εἶναι σχεδόν ἓνα «ὄντολογικό πείραμα» πού μπορεῖ νά κάνει ὁ ἄνθρωπος ὑπό τό φῶς τῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἐλπίδας. Αὐτό τό φῶς μπορεῖ κάπως νά ἡμερώσει καί τόν ἀναπόφευκτο χαρακτήρα τοῦ θανάτου. Τό πέμπτο μέρος («Παράρτημα») περιλαμβάνει πίνακες γιά τή συσχέτιση τῶν συστηματικῶν προβλημάτων τῆς φιλοσοφίας, γιά τά λεξικά, γιά τοὺς κυριότερους φιλόσοφους καί γιά τά ἔργα τους, ἐργογραφία τοῦ καθηγητῆ Heintel καί τέλος πίνακες ὀνομάτων καί πραγμάτων.

Σέ ὄλα τά θέματα εἶναι ἀναγνωρίσιμες οἱ συστηματικές θέσεις τοῦ συγγραφέα, οἱ ὁποῖες ἔχουν ἀποκρυσταλλωθεῖ μέσα ἀπό τόν κριτικό στοχασμό καί τήν ἀναστροφή μέ τά σημαντικά φιλοσοφικά κείμενα. Ἀκριβῶς τό γεγονός ὅτι αὐτή ἡ «Εἰσαγωγή στή Φιλοσοφία» ἔχει γραφεῖ ἀπό τήν πέννα ἑνός ἀναγνωρισμένου φιλόσοφου μέ ἀμεσότητα καί μέ εἰλικρίνεια ἀποτελεῖ καί τήν ἐγγύηση γιά τήν ἀπήχηση τόσο στοὺς μαθητές ὅσο καί σέ ὄσους ἀναγνωρίζουν ὅτι ἡ φιλοσοφία δέν εἶναι ἀπλῶς ἓνας θεσμοθετημένος κλάδος σπουδῶν, ἀλλά ἀναγκαῖο στοιχεῖο τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.

ΓΕΩΡΓΙΑ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΠΙΚ. ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Νίκου Μακρή Δρ. Φ. «Αμεσότητα και εξωτερικότητα» Εκδόσεις «Συντροφιά» 1987.
Σελ. 141, Αθήνα.

Αυτά τα περίσκεπτα μελετήματα, τα οποία ο Νίκος Μακρής στεγάζει στην διπολιτική επωνυμία ΑΜΕΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ μπορεί να θεωρηθούν —υπερβαίνοντας ίσως τις προθέσεις του συγγραφέα τους— ἓνα εἶδος «Νέων προλεγομένων σε κάθε μελλοντική μεταφυσική— για να θυμηθούμε ἓναν ἄλλο περίδοξο επίτιτλο. Δημιουργοῦν δηλ. ἓνα δεσμευτικό προηγούμενο, ὡστε κάθε αναψηλάφηση του ἰδίου θέματος να τα προϋποθέτει, εἴτε πρόκειται να συμπλεύσει κανεῖς με τον συγγραφέα εἴτε και ὄχι. Ἄλλωστε ο ἰδιος ο Νίκος Μακρής, συνεπῆς στην δεοντολογία της ανοικτότητας του φιλοσοφικοῦ ορίζοντα, δηλώνει ὅτι «οι ἀπόψεις του μποροῦν να ἀμφισβητηθοῦν ἢ και να ἀπορριφθοῦν» «Το ουσιώδες», προσθέτει, «βρίσκεται στη θερμῆ της ἀναζήτησης, στο ἀόκνο οδοιπορικό προς τη σοφία.»

Αυτή η ἀρχέγονη παρόρμηση του «θαυμάζειν» και του «εἰδέναι», αὐτός ο γνωστικός ἡμερος που μας παροξύνει να ἀναπλεύσουμε τον κόσμο, ἀποτελεῖ την αυθεντική σφραγίδα των χαρισματικῶν συνειδήσεων. Χιλιάδες χρόνια τώρα πάνω στα τείχη της ἐγκοσμιότητας και με τα μάτια τους στραμμένα στην ἐρευνα του κοσμικοῦ μυστηρίου, οὖ φρυκτωροῖ του πνεύματος συνδουλίζουν την ἐγερσιμότητα της ψυχῆς. Αυτή ἄλλωστε εἶναι και η προνομία των εταστικῶν συνειδήσεων. Να παραμένουν δια βίου ἀλύτρωτοι. Να μην ἐφησυχάζουν δηλ. πίσω ἀπό τα κυκλώπεια τείχη των μεγάλων φιλοσοφικῶν συστημάτων. Να διατρέχουν ἐρασι-

κίνδυνοι τους ασύνορους δρόμους της οικουμένης αναζητώντας την τραγική ευτυχία του πεπρωμένου τους.

Στην ΑΜΕΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ επιχειρείται μια οντολογική ψηλάφηση της γνωστικής συνείδησης. Ένα είδος αυτογνωσίας με τη μέθοδο της διέλευσης μέσα από τις στιβάδες του πνεύματος — μια και το πνεύμα μοιάζει με το τρεχούμενο νερό που σκάβει μόνο του το αυλάκι του. Πρόκειται για ένα επικό οδοιπορικό φιλοσοφικής ανθρωπολογίας, στη μέγιστη περίμετρο του οποίου ο συγγραφέας επιχειρεί να εγκυκλώσει τον κόσμο. Έτσι ανακαλύπτει στο μυθικό λόγο την σπερματικότητα του επιστημονικού νού. Ανιχνεύει στους μεγάλους μυστικούς την εγγενή φιλοσοφικότητα του πνεύματος. Συναιρεί τον κόσμο σε μια ενότητα που ξεκινάει από την υλική του βάση και φθάνει στον ιδεατό του εποικοδόμημα. «Η υπερβατικότητα», γράφει, «συνάδει με την εγκοσμιότητα. Το μυθικό πνεύμα βρίσκεται στα ριζώματα της συνείδησης και αποτελεί τροφή της ψυχής. Οι οντολογικές του ρίζες βρίσκονται σε ασύλληπτες διαστάσεις της ζωής». Γι' αυτό και «ορθολογική ερμηνεία του κόσμου αποτελεί αναπόφευκτο θετικό βήμα, το οποίον όμως δεν ανατρέπει άρδην τη μυθική αντίληψη της ζωής».

Ο Νίκος Μακρής «άμάρτυρον ουδέν αείδει». Δεν είναι δηλ. φίλος της αναπαυτικής συλλογιστικής. Γι' αυτό μνημονεύει επιλεκτικά όλους τους κώδικες και τα σύμβολα των μύθων. Αποκρυπτογραφεί την παρασημαντική της αστρολογίας και της θεοσοφίας. Αποθησαυρίζει τη φιλοσοφική πολυφωνία και καταγράφει τις πολυπαραμετρικές εξηγήσεις της επιστήμης. Αναπλέει το ρεύμα του χρόνου για να προσπελάσει στις αρχέγονες πηγές, όπου «το θεωρείν αποτελεί πρωταρχικό στοιχείο της ανθρώπινης προσπάθειας και υποκρύβει μιαν ανεξερεύνητη αρχή». Ανεξερεύνητη διότι πέρα από κάποιο όριο κυριαρχεί ο υπέρτατος νόμος του ανεξήγητου. Η εκκωφαντική σιωπή της άγνοιας.

Αλλά οι ηλικίες της διάνοιας είναι πολλές. Η επιστημονική ερμηνεία αποτελεί την διαλεκτική υπέρβαση του μύθου. Όχι όμως και την εκθεμελίωσή του. Διότι ο κριτικός συλλογισμός δεν κατάγεται από άλλο γένος. Ανήκει κι αυτός στην ίδια σχολή σκέψης. Ο «πολυμαθής νους» της επιστήμης αποτελεί έκπτυξη της αρχέγονης μαγανείας του πνεύματος για την άλωση του όντως όντος. Για την φαουστική δηλ. ιχνηλασία του κοσμικού νοήματος ως τις παρυφές του οντολογικού μηδενός. «Το επιστημονικό πνεύμα», γράφει, «είναι η έσχατη επέκταση του μυθικού. Η επιστημονική συνείδηση ωριμάζει αργά και σταθερά αλλά δεν κατορθώνει να ακυρώσει ούτε τις απαρχές του μυθικού πνεύματος ούτε τις μεταφυσικές προεκτάσεις. Άλλωστε οι μεγάλοι φυσικοί παίρνουν μεταφυσικές θέσεις και ομολογούν, πως η φυσική καθ' εαυτή δεν αρκεί για την ερμηνεία της πραγματικότητας».

Έτσι ο συγγραφέας μέσα από την μυστηριακή διαπλοκή της επιφάνειας και του βάθους, μέσα από την δυναμική τους αλληλεπίδραση βλέπει να ξεκινούν οι ορίζουσες του μέλλοντος. Μέσα από την ζεύξη φυσικής και μεταφυσικής, από την αντίστιξη του έκδηλου με το λανθάνον αναζητεί την παγκόσμια σταθερά του πνεύματος. Ιχνηλατεί τη διαπερατότητα του κόσμου. Παύει το σχέδιο που ακολούθησε ο Θεός στη δημιουργία του ανθρώπινου νου.

Και η μεν επιστήμη γεννά ιδέες, αλλά η φιλοσοφία γεννά ιδεώδη. Αυτό αποτελεί ένα άλλο είδος θελγήτρου. Μια μαρμαρυγή που εξακτινώνεται από την ίδια πολυμέριμη ψυχή. Από τό έκπαγλο αντίκρυσμα του θαύματος του υπάρχειν στον κόσμο. Η φιλοσοφία είναι η συνέπεια όλων των προηγούμενων συνεπειών. Είναι η σαγήνη του στοχασμού μέσα στην οποία ασπαίρουν αθάνατα ερωτήματα. Είναι η επιστήμη του «καθ' όλου» η οποία, ενώ επίμονα αναζητεί τον «πόρο», εν τούτοις σταθερά αναπαράγει την «πενία» της. Μια ευλογημένη όμως πενία που ξεκινάει από τη μυθική ψυχή για να αναδυθεί στο φως του λόγου. Ο Ν.Μ. γράφει: «Οι όροι αγαθόν, Εν, θείον, άμεση σύλληψη της ιδέας του απείρου, ενόραση, ύπαρξη, αποτελούν εκφράσεις της φιλοσοφικής πρωταρχής και προσφέρουν στο λόγο τη δυνατότητα του συλλογίζεσθαι».

Ο λόγος του συγγραφέα είναι εμποτισμένος από ένα ουμανιστικό μήνυμα. Αδογμάτιστος αλλά και βαθύνους αναζητεί διαχρονικά την αρμονία και τη μεγαλοπρέπεια του πνεύματος. Ανακαλύπτει τους συντελεστές της επιτάχυνσής του. Τα οντολογικά δηλ. κριτήρια της εντέλειας που υφέρπουν τόσο στη ρέμβη του αρχέγονου μύθου, όσο και στο γεωμετρικό λογισμό. «Αν όμως», γράφει, «οι θέσεις οι οποίες αναπτύχθηκαν δε στεγάζουν κανένα σύστημα κλειστών οριζόντων, υποκρούουν όμως σαφώς ορισμένες αρχές, στις οποίες εδράζεται η πορεία του ανθρωπίνου πνεύματος, οι οποίες κυριότερα τρέφουν το φιλοσοφικό λόγο. Πρόκειται για τη «διάσταση» του μυστικού, ανεξερεύνητη καθ' εαυτή, αλλά παρούσα στις κυριότερες σκεπτικές και φιλοσοφικές ειδικότερα κατηγορίες».

Η ΑΜΕΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ είναι μια υγιής φιλοσοφική γραφή. Διότι διαθέτει την εποπτεία του ιστορικού ορίζοντα σε μεγάλο βάθος. Την εικαστική αντίληψη για την ανασύνθεση της συνείδησης από την αυγή του κόσμου. Μοιάζει με πορεία για μια συνάντηση με τον ξένο εαυτό μας. Διότι όπως πατρίδα μας είναι οι γεύσεις της παιδικής ηλικίας έτσι και ο φιλοσοφικός λογισμός έχει τις ρίζες του στον φανταστικό χώρο του μύθου. Τα υψίπεδα πάντα ξεκινούν από τα βαθύπεδα.

Ο Ν.Μ. κατέχεται από τον «μανικό έρωτα» να προσπελάσει το *Mysterium Magnum*. «Μάλα φιλοσόφου τοῦτο τό πάθος, τό θαυμάζειν. Οὐ γάρ ἄλλη ἀρχή φιλοσοφίας ἢ αὕτη», για να θυμηθούμε τον πλατωνικό Θεαίτητο. Έχει όμως την πνευματική εντιμότητα να το επιχειρεί χωρίς γνωστική οίηση. Με επίγνωση δηλ. των ορίων, μια και ασπάζεται την αρχή ότι στον κόσμο μας δεν υπάρχουν απόλυτες απαντήσεις παρά μόνο απόλυτα ερωτήματα.

Το μελέτημα στις 136 σελίδες του κατορθώνει να μεταφέρει το μέγιστο με το ελάχιστο. Αυτό όμως που προσδίδει μια αναγκαστική πυκνότητα, η οποία επιβραδύνει τον αναγνωστικό ρυθμό. Αν προστεθεί δε και η εννοιολογική φόρτιση κάποιων φιλοσοφικών όρων με εξειδικευμένο περιεχόμενο —δικαίωμα βέβαια του στοχαστή αλλά αμηχανία του αναγνώστη— το κείμενο ενίοτε παραδίνει τα θέλγητρά του μόνο στην επανάληψη. Ο λόγος πάντως του συγγραφέα καίριος και χυμώδης διαθέτει την πλησμονή της καλλιτέπειας και του δυναμισμού ενός γυμνασμένου εκφραστικού οργάνου.

Ο κραταιός κόσμος δεν άρχισε με μας, κι ούτε θα τελειώσει μαζί μας. Ο βραχύβιος άνθρωπος βιώνοντας το γνόφο του κοσμικού μυστηρίου αναζητεί ένα νόημα. Θέλει να συνθέσει σ' ένα σύνολο τα σημαίνοντα και τα σημαινόμενα του βίου. Ν' απαντήσει στο σπαρακτικό ερώτημα της υπάρξεως, που είναι όχι το «πώς» και το «πότε» αλλά το «γιατί». Προσφεύγει, λοιπόν, σε όλα τα μέσα. Μετέρχεται κάθε μηχανή για την άλωση των αιτίων. Ποιητικών και τελικών. Μυθοπλάστης και γητευτής, ιεροφάντης και φιλόσοφος, επιστήμων και καλλιτέχνης αποτελεί παραλλαγή της αρχέγονης απορίας μπροστά στο δίσημο μήνυμα του κόσμου. Δίσημο διότι εκπέμπεται άλλοτε από το όν κι άλλοτε από το μηδέν. Η αγωνιστικότητα όμως της συνείδησης είναι μια πρόκληση στη χαλεπότητα της μοίρας της. Διότι, ανεξάρτητα από τις εσχατολογικές εκβάσεις, η πτέρωση του πνεύματος δικαιώνει την εφήμερη παρουσία του στον κόσμο.

Το πανόραμα αυτού του διαχρονικού παραδαρμού για την ανακάλυψη ενός νοήματος, ή έστω για τη χάλκευση μιας υπέροχης παρέξηγησης, μας προσφέρει ο Ν.Μ. μέσα από την μνημειώδη του τοιχογραφία. Ίδε, λοιπόν, ο άνθρωπος, ως τεχνουργός και ως ρέκτης του πνεύματος. Στην μελέτη του όλα συγκλίνουν στην απόδειξη ότι η αλουργίδα μας έχει πανάρχαια ύφανση. Κανένας, συνεπώς, μονισμός δεν καταργεί το ωκεάνειο βάθος του πνεύματος. «Φτασμένες οι προλήψεις σε μια καθαρότητα μαθηματική, θα μας βοηθούσανε να κατανοήσουμε τη βαθύτερη δομή του κόσμου». Το φιλοσοφικό αυτό φθογγόσημο του Οδυσσέα Ελύτη ακούγεται σα γλυκειά μουσική που φθάνει από το μέλλον.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΒΡΕΤΑΚΟΣ
ΛΥΚΕΙΑΡΧΗΣ